

УДК 82.091-82⁰⁶

ХОМЕНКО В. В.

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА В КОНТЕКСТІ УЛЮБЛЕНИХ БЕСТСЕЛЕРІВ

У статті висвітлено поняття гендеру, бестселера, зокрема розглянуто побутування гендерної тематики в сучасній популярній літературі (А. Барікко «Шовк», Х. Муракамі «Мій любий sputnik», А. П. Реверте «Справа честі», Т. Парсонс «Чоловік і дружина», В. Шевчук «Срібне молоко»).

Ключові слова: гендер, бестселер, сучасна белетристика.

Масова свідомість стрімко проникає в усі прошарки буття сучасної людини, зокрема в літературу. Художню літературу можна поділяти на сегменти за різними критеріями, зокрема в літературі сформувалася концепція двох основних полюсів – елітарності і масовізму. Елітарність асоціюється з естетичним протестантством, масовізм – із низькою естетичною цінністю, або ж узагалі її цілковитою відсутністю [1, 38].

Але, зважаючи на внутрішню градацію суспільства, сучасна масова література є цікавою, популярною і користується попитом у споживачів. Більш за те, твори багатьох зарубіжних й українських сучасних письменників часто стають бестселерами. Особливою популярністю серед читачів користуються твори, в яких розвиваються теми міжособистісного спілкування чоловіка і жінки, твори про соціальну рівність статей – твори гендерної тематики.

Саме **проблема дослідження гендеру** як соціального явища, і, зокрема, гендерної проблематики в сучасних бестселерах, потребує свого уточнення. У такий спосіб, **метою** нашого дослідження є з'ясування гендерної проблематики у творах А. Барікко «Шовк», Х. Муракамі «Мій любий sputnik», А. П. Реверте «Справа честі», Т. Парсонса «Чоловік і дружина» і В. Шевчука «Срібне молоко».

Методологічну основу розвідки складають праці з питань сучасної

популярної літератури, гендерного дискурсу в літературі – Дж. Голлоуз, Дж. Кавелті, Р. Дудовіц, Т. Мадлескі, К. Гледхілл, А. Усманової, С. Павличко, В. Агеєвої, С. Філоненко, Н. Зборовської, Т. Гундорової, М. Черняк та ін.

Бестселер (від англ. «найкращий», «продавати») – книга, що видається масовим тиражем, урахувуючи невибагливий читацький попит чи комерційні інтереси, часто зумовлені модою, сенсаційною темою; зазвичай має м'яку обкладинку [3, 125].

Бестселер – це результат поєднання кількох чинників:

- літературних достоїнств твору;
- урахування психології й смаків масового читача;
- промоції, «проштовхування» твору;
- екранізації.

В останні десятиліття бестселерами все частіше стають справді високохудожні твори: читач став інтелектуальнішим, освідченішим, комунікабельнішим, його духовні запити продовжують зростати.

Серед бестселерів багато творів, присвячених гендерній тематиці, складним взаємовідносинам чоловіка і жінки. Поняття «гендеру» зараз можна почути скрізь: від університетських аудиторій до зупинок громадського транспорту. Але часто сенс цього поняття трактується в суто побутовій площині, з негативним забарвленням: гендер асоціюють лише з «прагненням жінок довести чоловікам свою значимість». Великий інтерес до вказаного терміна свідчить, що в останні два десятиріччя відбулось не лише переосмислення проблеми взаємовідносин статей, але що співвідношення статей лише тепер стало сприйматись як форма соціальної організації.

Н. Чухим, говорячи про гендерні студії, зазначає, що англійським відповідником слова «стать» є «sex». Традиційно поняття статі використовувалось для визначення морфологічних і фізіологічних відмінностей. Проте в 1970-ті роки з'являються окремі роботи з соціології і культурної антропології, що пропонують розрізнати поняття «sex» і «gender».

Ці роботи виходили з того, що, крім біологічних відмінностей між чоловіками і жінками, існує поділ на соціальні ролі, форми діяльності, відмінності в поведінці, ментальних, емоційних характеристиках. Уведення нового поняття було спричинене необхідністю подолання концепцій, що розглядали різні статеві риси і ролі як виявлення «природних» властивостей. Культурна антропологія довела: те, що в одному суспільстві оцінюється як жіноча характеристика, в іншому може вважатись ознакою чоловіків. Отже, статева (чи, точніше, гендерна) роль переставала розглядатись як виявлення наперед заданої природи, а бралась як система очікувань адекватної поведінки, при цьому гендер розглядався не як природна стать, а як «соціально-культурний конструкт». Із цієї точки зору, деякі характеристики жінок, наприклад, емоційність, схильність до самопожертви, орієнтованість на сім'ю і дітей поставали не природними властивостями, а характеристиками, сформованими певним типом суспільства. Тобто виявилось, що поняття «жіночість» і «мужність» обумовлені культурою й мають багатоманітне значення [11].

Виходячи з цього, вважаємо правомірним говорити, що поняття гендерних студій не варто асоціювати з суто жіночим письмом, як це прийнято в колі багатьох критиків. Гендерна проблематика, що є відображенням міжособистісних взаємин чоловіка і жінки в сучасному суспільстві, властива творам як письменників-жінок, так і письменників-чоловіків.

До числа вельми популярних письменників з упевненістю можна віднести відомого італійського митця Алессандро Барікко. Художній світ його книг підлеглий тільки законам власного внутрішнього руху. Як зазначає С. Гридасов, манера письма Барікко досить своєрідна – змушує читача міркувати над основною проблемою твору, визначати явні відмінності від сучасних загальноприйнятих стандартів у літературі. Композиція, складна суб'єктна організація, найтонша і багатозначна деталізація й витончені образотворчі і виразні мовні засоби, таємний психологізм – усе це дозволяє нам стверджувати, що говорити про феномен прози Алессандро Барікко

правомірно.

Роман А. Барікко «Шовк» – один з найяскравіших італійських бестселерів. Місце дії роману – Франція і Японія, час дії – кінець XIX століття. Це твір про людські взаємини і почуття, тонкі, мов шовк, про тиху і нестримну пристрасть до жінки-примари. «Шовк» – короткий, як поетична збірка, роман про любов, сентиментальна книга, трохи солодкувата. 65 глав – як 65 віршів у прозі.

Зображуючи життя Лавильдьє – містечка, де живе головний герой – Ерве Жонкур, автор описує людські пристрасті. Книга – це розповідь про життєвий шлях Ерве Жонкура, який має прядильні і розводить тутового шовкопряда. Щаслива людина, він живе в повній гармонії з дружиною й досить заможний, щоб не піклуватися про завтрашній день. Єдине, що затьмарює безтурботне життя родини, – відсутність дітей: *«...был он из тех, кому по душе созерцать собственную жизнь...Спроси его кто-нибудь, Эрве Жонкур ответил бы, что готов жить так вечно»* [2, 7].

Після мору шовкопряда Ерве змушений їхати до Японії за новою партією тутовиків. Там, «на краю землі», він зустрів жінку, що полонила його серце і думки. Так буває: жила людина, працювала, пристойно заробляла і раптом від ніжності неначе померла. Сховалася в кокон, забравши з собою тільки тугу, невисловлену і невиказану пристрасть до цієї далекої й недоступної жінки з безмовними очима.

Він ніколи з нею не розмовляв, лише бачив її декілька разів: *«...Эрве Жонкур бессознательно устремил на нее взгляд, и вот что он увидел, по-прежнему не обрывая речи: у этих глаз не было восточного разреза; и еще: они взирали на него с пронзительной остротой, как будто с самого начала неустанно следили за ним... Эрве Жонкур отвел взгляд со всей непринужденностью, на какую был способен...»* [2, 39].

Ці очі назавжди полонили Ерве. Повернувшись додому, він шукав її погляд скрізь, і, не знаходячи, впадав у відчай. Він намагався забути її, багато

подорожував із дружиною, але життя все одно повертало його до маленького японського селища. Ніщо не могло загасити того кохання, розпаленого німфою.

Після війни Ерве більше не бачив загадкової японки-красуні, намагався з нею зустрітися в селищі, але натрапив лише на згарище. Ні з чим повернувшись додому, герой будує парк, якому віддає всі сили; після смерті дружини залишається сам. Якось він отримує листа, нібито від чарівної незнайомки, листа дуже еротичного змісту. Переклавши його, дізнається, що писала його Елен від імені незнайомки з Японії.

Як бачимо, Ерве намагався протягом тривалого часу приховувати від оточення свою таємну пристрасть, але серце жінки, яка любить, усе розуміє й пробачає, тому що кохає. Так, Ерве кохав японську красуню, а Елен кохала Ерве, жодного разу не звинувативши його. Це було кохання Мудрої Жінки.

Ще одним письменником, творами якого зачитуються в багатьох країнах світу, є Тоні Парсонс. Відомий британський журналіст, він автор світових бестселерів, які «справедливо порівнюють з «Щоденником Бриджит Джонс».

Його роман «Чоловік і дружина» є трохи незвичайним, адже в ньому автор відверто висловлює думки чоловіка про два свої шлюби. Роздуми неупереджені, часом істеричні, плаксиві. Враження після прочитання роману неоднозначне, адже не так часто випадає шанс зазирнути за завісу – дізнатися, що насправді думає чоловік про свій шлюб і чому він робить так, а не інакше. Жінкам узагалі рідко вдається дізнатися, чому шлюб, який начебто здавався нормальним і успішним, раптом руйнується на очах. Головний герой роману – непогана людина, яка хоче створити таку ж сім'ю, як у його батьків, забуваючи, що живе в іншій добі, коли чоловіки і жінки вельми змінилися. Він одружився дуже молодим, любить дружину і сина, але раптом починає почуватися так, ніби потрапив у пастку, і, щоб вирватися з неї, зраджує дружині. Дізнавшись про зраду, дружина йде від нього. Прикметно, що у шлюбі його перша дружина вважала принизливим бути просто матір'ю й

домогосподаркою, але, вийшовши заміж за іншого, залишила роботу і, слідуючи за мрією, вирушила до Америки, другому чоловікові пробачила зраду.

Одружившись знову, герой роману переходить з однієї кабали в іншу, беручи на себе відповідальність за чужу дитину, розбещену власною матір'ю. Згодом герой починає шукати вихід і закохується в дівчину, яка йому співчуває і нібито розуміє його. Отже, перед нами персонаж слабкого характеру, який не вирішує свої проблеми, а обходить їх: знаходить дружині заміну, а свій другий шлюб рятує лише завдяки випадку. Якби свої проблеми і сумніви він обговорював зі своїми дружинами (без сумніву, спілкування відкриває душі), аналізував свої вчинки, то, може, і подружнє життя його складалося б інакше. Ця історія зайвий раз показує: якщо між партнерами немає взаєморозуміння і довіри, їх спільне життя приречене перетворитися на пекло.

Ще один твір, на якому хотілось би зупинитися і який став бестселером («Справа честі»), належить перу іспанського письменника Артуро Перес Реверте. В анотації до повісті написано: *«Жили були дівчинка-мармеладка, вся така солодка і мила, і далеkobійник з ніжною душею, що закохується і відвозить її – а насправді, це вона відвозить його – далеко-далеко, до фіналу, хоча з самого початку знає, що ціна за це буде неймовірно висока. Така ось дорожня історія про кохання. Про самотність і ніжність. Про відвагу, про мужність і про смерть...»* [8]. Мотив справи честі, винесений автором у назву повісті, є ключовим. По дорозі до Фари, що в Португалії, молодий далеkobійник Маноло Харалес Кампос завертає до борделю старого португальця Алмейди, де випадково знайомиться з маленькою дівчинкою (принаймні, він так вважає): *«Я увидел пару огромных темных глаз, смотревших на меня из-за приоткрытой двери, и чудесное личико – просто как у юного ангелочка, – которое не вязалось со всем этим бордельным антуражем так же, как не вязались бы с образом Христа винтовка и пара*

*пистолетов. Эта девочка – не шлюха и никогда не будет шлюхой, подумал я, продолжая идти к бару» [8, 4]. Ця зустріч стала фатальною для обох. Дізнавшись, куди прямує Маноло, Марія (так звали дівчину, і саме в цьому імені автор символізує вічну жіночність) ховається в його машині й тікає з борделю. Маноло знаходить її й вирішує повернути назад не лише для того, щоб не мати неприємностей, а й тому, що підсвідомо розуміє: володіти нею – значить володіти Жінкою, оманою, великою загадкою природи, майже ніколи не зрозумілою остаточно. По дорозі назад Марія розповідає, що одна з путан, її сестра Наті, продала її власнику борделю, а той, у свою чергу, *збирався перепродати її за ще більші гроші [8, 4].**

Поняття честі кожний розуміє по-своєму: для одних – це служіння хазяїну (Окорок, Наті), для інших – дотримання слова, але абсолютне нівелювання моральних якостей, як-то продаж невинної дівчини (португалець Алмейда); треті розуміють честь як обов'язок допомагати тим, хто потрапив у лихо (Маноло), четверті – як одну з найважливіших моральних чеснот людини (Марія).

Автор прагне показати, як за невеликий проміжок часу люди можуть стати вірними і рідними один одному так, як ніколи раніше. Спільність душ єднає молодих чоловіка і жінку: він рятує її від страшної долі повії, вона ж його – від долі «одинака з рівнини». Молоді люди, знайшовши своє кохання в дорозі, сповнені прагнення пронести його через усе життя.

Останнім часом набувають популярності твори японського письменника-постмодерніста Харукі Муракамі. Переважна більшість його героїв – самотні люди з власним стилем і прагненням вижити. Вони не знають мети свого життя, їх своєрідний стоїцизм – у виживанні тільки за рахунок одержимості. Часом це релігійність. Іноді таку позицію асоціюють із постмодерністською настановою: проживати безглузде життя виключно за власним смаком і стилем.

Таким незвичним є життя молодої японської дівчини Суміре, героїні

роману «Мій любий sputnik», яка шукає своє життя і себе у житті. Оповідь у романі ведеться від імені друга Суміре і водночас таємно закоханого в неї хлопця. Головна героїня роману Муракамі – незвична особистість, їй не притаманні різноманітні «жіночі штучки», вона полишає навчання в університеті заради мрії написати неперевершений роман. Вона живе як рослинка, в її помешканні немає нічого такого, щоб говорило б про її особистість. Суміре перебивається несерйозними підробітками, багато палить і пише, не має приватного життя – вважає себе асексуальною: *«Знаешь, а я правда не догоняю, что это за штука такая – “половое влечение”, – в один прекрасный день, незадолго до того, как бросит институт, поведала мне тайну Сумирэ. С исключительно серьезным лицом: она выпила уже пять “банана дайкири” и прилично набралась. – Ну как это вообще наступает, на что похоже? Ты бы сам как объяснил?.. Все это?»* [6, 10]. Одного ж разу на весіллі в кухні дівчина знайомиться з жінкою Мую: *«Сумирэ влюбилась моментально – в ту секунду, когда Мую дотронулась до ее волос, – можно сказать, почти рефлекторно. Словно идешь по широкому полю, и вдруг – бабах! – тебя прошибает молния. В точности как божественное откровение, которое переживает Художник – вот так это было. И то, что Сумирэ угораздило влюбиться в женщину, в тот момент для нее не имело ровно никакого значения»* [6, 12]. Незабаром Суміре починає працювати асистенткою Мую, супроводжує її в ділових поїздках; заради кохання змінює свою зовнішність, звички, кидає писати – все те, чим досі жила. Якось героїня зникає, а після повернення розуміє, що весь цей час потребувала вірного друга, рідної половинки, яка сприймала б її такою, якою вона є, підтримувала, кохала. Автор наводить на думку, що в цієї пари все складеться щасливо.

Однак роман за жанром асоціюється зі сновидінням, і криваві плями в епізоді зникнення Суміре приголомшують читача: щастя не існує, а взаєморозуміння – примара.

Вплив і роль жінки для чоловіка по суті є вирішальними. Часто –

згубними. Прочитайте «Срібне молоко» Валерія Шевчука! Молодий сільський учитель-дяк (мужній, вродливий, розумний, цілеспрямований, власне, оголене, живе чоловіче єство), битий, гнаний чоловіками від села до села, оскільки не ладен устояти перед одвічною жіночністю – чарами ніжних красунь-солох, відьмочок, які також є, по суті, оголеним жіночим єством.

Дивовижно вдала метафора срібного молока – складний символ: це і магія того відтинку часу, коли місяць повний; це і незбагнений магнетизм місячного срібного сяйва; це і могутні хвилі лібідо, срібного молока нашої плоті; це й срібло-молоко нашої душі.

Безвихідь, безпорадність – ось головний мотив роману, водночас і **відповідь на глобальну гендерну проблему – лише кохання гармонізує.** Воно колись прийде до дяка і зупинить його.

Отже, зробимо **висновки:**

- у сучасній літературі, як уже зазначалося, спостерігається тенденція відходу від жорсткого функціонального й естетичного протиставлення високої та масової літератур. Натомість популярна масова література визнається самоцінним феноменом із власною сферою побутування, системою цінностей.
- однією з магістральних тем популярної літератури є проблема взаємовідносин чоловіка і жінки, їх статусних ролей у суспільстві. Письменники приділяють увагу вічній темі кохання, яка завжди турбувала і турбуватиме людські серця.
- гендерна проблема перестає бути проблемою, коли людина пізнає справжнє кохання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Жіночий простір : Феміністичний дискурс українського модернізму : моногр. / В. Агеєва. — К. : Факт, 2003. — 320 с.
2. Барикко А. Шелк / А. Барикко. — М. : Эксмо, 2008. — 152 с.

3. Бестселер // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К. : ВЦ «Академія», 2007. — Т. 1. — 125 с.
4. Кокотюха А. Масова контркультура [Електронний ресурс] / А. Кокотюха. — Режим доступу : <http://www.web-standart.net/magaz.php?aid=7299>.
5. Лімборський І. В. Світова література і глобалізація / І. В. Лімборський. — Черкаси : Брама Україна, 2011. — 192 с.
6. Мураками Х. Мой любимый sputnik / Харуки Мураками. — М. : Эксмо, 2007. — 242 с.
7. Парсонс Т. Муж и жена / Т. Парсонс. — М. : Гелеос, 2008. — 162 с.
8. Перес-Реверте А. Дело чести / А. Перес-Реверте. — М. : Эксмо, 2004. — 126 с.
9. Усманова А. Гендерная проблематика в теории культуры / А. Усманова // Усманова А. Введение в гендерные исследования : учеб. пособие / под ред. И. А. Жеребкиной. — Харьков : ХЦГИ, 2001. — 427–465 с.
10. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття : моногр. С. О. Філоненко. — К., Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. — 156 с.
11. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ столітті [Електронний ресурс] / Н. Чухим. — Режим доступу : <http://www.gendercentre.org.ua/publ-kats/gender-ta-gendern-dosl-dzhennya-v-khkh-stol-tt>.
12. Шечук В. Срібне молоко / В. Шевчук. — К. : Книжник, 2002. — 192 с.

ХОМЕНКО В. В.

ГЕНДЕРНАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В КОНТЕКСТЕ ЛЮБИМЫХ БЕСТСЕЛЛЕРОВ

В статье рассматриваются понятия гендера, бестселлера, в частности показано бытование гендерной тематики в современной

популярной литературе (А. Барикко «Шелк», Х. Мураками «Мой дорогой sputnik», А. П. Реверте «Дело чести», Т. Парсонс «Муж и жена», В. Шевчук «Серебряное молоко»).

Ключевые слова: гендер, бестселлер, современная беллетристика.

HOMENKO V.

PROBLEM OF GENDER IN THE CONTEXT OF FAVOURITE BEST SELLERS

The author analyses the concept of gender, best seller and gender. Particularly, the existence of gender in popular modern is introduced (A. Baricco «The silk», H. Murakami «Sputnik Sweetheart», A. P. Reverte «Matter of Honor», T. Parsons «Husband and Wife»).

Key words: gender, bestseller, popular fiction.

Стаття надійшла до редколегії 6.11.2012 р

